

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI NA TERENACH CENNYCH PRZYRODNICZO

Agata Cieszewska

Streszczenie

Artykuł przedstawia obserwacje wynikające z analiz różnych dokumentów strategicznych sporządzanych dla rozwoju turystyki obejmujących tereny cenne przyrodniczo. W pierwszej części przedstawiono problemy wynikające z systemu zarządzania terenami cennymi przyrodniczo, następnie zagadnienia związane z wdrażaniem strategii sporządzanych przez różne podmioty kształtujące rozwój turystyki. W dalszej części skupiono się na zestawieniu głównych składowych strategii rozwoju turystyki w krajach UE – trendach demograficznych i społecznych wpływających na rozwój turystyki. Ostatnia część przedstawia kwestię wpływu diagnozy ruchu turystycznego na budowanie strategii rozwoju turystyki. Jako konkluzję wskazano postulaty, których uwzględnienie pozwoli wyeliminować negatywne zjawiska w dokumentach strategicznych.

Słowa kluczowe: tereny cenne przyrodniczo, strategia rozwoju ruchu turystycznego

TOURISM DEVELOPMENT STRATEGY IN ENVIRONMENTALLY VALUABLY AREAS

Abstract

The article present some observation related to strategies of tourism development that are presented for natural valuable areas in Poland. The first part contains the discussion about the term of natural valuable areas. Next, examples of different documents that contain tourism development strategies and that are prepared for same area – national or regional park, state forest and community with the main problem as lack of coordination between these visions. The following part focused on result of implementation of these different visions, and lack of monitoring particularly in natural valuable areas. As the conclusion have been listed questions for the tourism development strategy authors as a checklist to improve the document.

Key words: natural valuable areas, tourist development strategies

Wprowadzenie

Tereny cenne przyrodniczo nie mają jednoznacznej wykładni prawnej. Zazwyczaj termin ten odnosi się do terenów o udokumentowanych walorach przyrodniczych – objętych ochroną zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 Nr 92 poz. 880).

Jednak wśród terenów o wysokich walorach przyrodniczych znajdują się również obszary nie objęte konkretną formą ochrony (np. cenne siedliskowo łąki, lasy), mogą również obok walorów biotycznych przedstawiać walory abiotyczne (np. głębokie wąwozy, ciekawe odsłonięcia skalne). Analiza literatury przedmiotu przeprowadzona przez autorkę (Cieszewska 2008) wskazuje, że w szerszym ujęciu są to tereny pełniące istotne funkcje w środowisku, gdzie dominują procesy przyrodnicze, relatywnie w niewielkim stopniu przekształcone antropogeniczne, a także kluczowe dla zachowania równowagi przyrodniczej. Postępująca antropopresja sprawia, że funkcjonowanie takich terenów o wysokich walorach przyrodniczych jest w zasadzie w całej Polsce zagrożone, stąd gospodarowa-

nie w ich obrębie wymaga szczególnej uwagi, tak aby w rezultacie walory te nie zostały utracone. Należy dodać, że wraz ze zmianami demograficznymi (urbanizacja) oraz społecznymi (zmiana modelu rekreacji i turystyki) znaczenie tych terenów wzrasta wraz ze zwiększeniem zapotrzebowania na tereny wypoczynkowe.

Rozwój turystyki, w tym na tych najbardziej wrażliwych terenach cennych ukierunkowany jest przy pomocy strategii opracowywanych na różnych szczeblach administracji, a także w różnorodnych dokumentach planistycznych m.in. studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego czy w planach ochrony. Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie jakiego rodzaju problemy wiążą się z budowaniem strategii rozwoju turystyki dla terenów cennych przyrodniczo. W pierwszej części przedstawiono problemy wynikające z systemu zarządzania terenami cennymi przyrodniczo, następnie problemy wynikające z wdrażania strategii sporządzanych przez różne podmioty kształtujące rozwój turystyki. W dalszej części skupiono się na zestawieniu głównych składowych strategii rozwoju turystyki w krajach UE – trendach demograficznych i społecznych wpływających na rozwój turystyki oraz jak elementy te uwzględniane są w Polsce. Ostatnią część analizy przedstawia wpływ diagnozy ruchu turystycznego na budowanie strategii rozwoju turystyki.

W podsumowaniu wskazano niezbędne kierunki zmian w ramach budowania strategii ruchu turystycznego dla wybranych terenów cennych przyrodniczo.

Składowe strategii rozwoju turystyki na terenach cennych przyrodniczo

W zamierzeniach strategia rozwoju turystyki ukazuje kierunki rozwoju, które mają sprzyjać budowaniu silnych podstaw turystyki jako działu gospodarki, jak również ukazywać zobowiązania poszczególnych szczebli administracji w zakresie rozwoju turystyki na konkretnym obszarze. Celem tych zobowiązań jest wskazanie działań, w których realizację powinny być zaangażowane wszystkie podmioty działające na rzecz rozwoju turystyki. Dotyczy to nie tylko jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i branżowych, ale także przedsiębiorców i środowiska naukowego (por. Kierunki Rozwoju Turystyki do 2015 roku). Główną zasadą, której działania te winny podlegać jest zasada zrównoważonego rozwoju. Dla terenów cennych przyrodniczo będzie to oznaczało nadrzędne znaczenie walorów przyrodniczych i konieczność ich utrzymania, względem rozwoju gospodarczego, co dla wymienionych podmiotów nie zawsze jest sprawą oczywistą. Wskazany zakres wykracza zdecydowanie poza budowanie wizji ukazującej kierunek rozwoju, a zapis dotyczący elementów strategii i „wskazania działań” wymusza zastosowanie konkretnych rozwiązań, co zwłaszcza w skali lokalnej wymaga bardzo dobrych podstaw – doskonale przygotowanej diagnozy.

Strategia rozwoju turystyki podobnie jak inne strategię obejmuje wspomnianą diagnozę turystyki oraz uwarunkowania jej rozwoju, a w dalszej części na podstawie analizy SWOT wskazywane są priorytetowe kierunki działań, wskaźniki realizacji i źródła finansowania. Ostatnią składową jest charakterystyka monitoringu oraz ocena wdrażania strategii.

Strategia czy strategię rozwoju turystyki dla terenów cennych przyrodniczo

Przedstawiony powyżej wydawałoby się prosty schemat jest w rzeczywistości znacznie bardziej skomplikowany. Po pierwsze strategia rozwoju turystyki jest przygotowywana nie tylko na różnych szczeblach administracji, ale także w ramach dokumentów planistycznych, jakimi są wspomniane plany ochrony i programy ochrony nadleśnictw. Dokumenty te dotyczą tylko wybranych terenów cennych przyrodniczo, tych dla których wymagane są plany ochrony tj. parków narodowych, parków krajobrazowych, rezerwatów oraz obszarów Natura 2000, ale także terenów leśnych będących w zarządzie PGL Lasy Państwowe (programy ochrony). Sytuacja ta powoduje, że dla tych obszarów będą powstawały różne wizje rozwoju turystyki sporządzone przez władze administracyjne oraz zarządzających. Problem ten szczególnie silnie widoczny jest w obrębie parków krajobrazowych.

W przypadku parków narodowych, rezerwatów oraz obszarów Natura 2000 sytuację ten na swój sposób reguluje zapis dotyczący nadrzędnej funkcji ochronnej. Tak więc, zarządzający ostatecznie decyduje o kierunku podejmowanych działań. W trudniejszej sytuacji są parki krajobrazowe, w których pozostawienie funkcji gospodarczych powoduje, że mimo deklarowanych wymogów spójności dokumentów strategicznych zbyt wiele jest podmiotów zarządzających. W rezultacie wizję rozwoju turystyki dla przykładowego parku krajobrazowego wraz z programem działań przygotowują odrębnie:

- gminy wchodzące w granice parku krajobrazowego (zwykle kilka),
- nadleśnictwa zarządzające lasami państwowymi w obrębie parku krajobrazowego (czasem kilka),
- zarząd parku krajobrazowego.

Pojawia się zatem problem nakładających się wizji oraz programów działań. Podobnie wygląda sytuacja w obszarach chronionego krajobrazu, tyle że nie ma dodatkowego podmiotu jakim we wcześniejszym opisanym przypadku był zarząd parku krajobrazowego. W tym przypadku nie jest sporządzana też strategia rozwoju turystyki dla całego obszaru, gdyż nie ma obowiązku sporządzania dla tej formy ochrony planu ochrony. Tu również nakładają się wizje i programy działań samorządu terytorialnego oraz nadleśnictw. Nakładanie się składowych strategii będzie również dotyczyło niektórych obiektowych form ochrony przyrody zwłaszcza użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo krajobrazowych, a także terenów cennych przyrodniczo nie objętych ochroną np. lasów, które objęte są także strategią rozwoju gminy.

Szczególny problem w zakresie formowania wizji rozwoju turystyki będzie dotyczył tych cennych przyrodniczo terenów, które są jednocześnie istotne z punktu widzenia ochrony walorów kulturowych. Wówczas obok wymienionych podmiotów tworzących dokumenty strategiczne rozwoju turystyki wystąpi konserwator zabytków, a uzgodnienie spójnej wizji tylko w zakresie udostępnienia turystycznego może być szczególnie skomplikowane. Dobrym przykładem ilustrującym ten problem jest warszawski rezerwat przyrody Morysin. Jest on objęty jedną z najbardziej restrykcyjnych względem udostępniania turystycznego formą ochrony (od 1993 r.), a jednocześnie wpisany jest do rejestru zabytków (od 1971 r.). Do 1945 r. Morysin był założonym w XIX w. parkiem romantycznym w stylu angielskim powiązany funkcjonalnie z Wilanowem, który po zawirowaniach wojennych stopniowo ulegał degradacji. Brak pielęgnacji przyczynił się do rozwoju roślinności, z czasem zniszczeniu uległy budowle i rzeźby ogrodowe. Dziś jest to właściwie fragment lasu łęgowego z dobrze zachowanym drzewostanem jesionowym z ledwie widocznymi elementami założenia parkowego. Szpanowski (2006) podkreśla, że ustanowienie rezerwatu wpłynęło niekorzystnie na zachowanie walorów kulturowych, bowiem wszelkie działania podejmowane obecnie na jego terenie (w tym udostępnienie rekreacyjne) muszą być zgodne z zapisami planu ochrony. Należy dodać, że planu ochrony wciąż nie ma, a wizje udostępniania tego cennego przyrodniczo i krajobrazowo obszaru są znacząco odmienne, gdyż każdy z zarządzających inny stawia cel ochrony. Ponadto Morysin znajduje się w obrębie intensywnie rozwijającej się dzielnicy Wilanów, gdzie każdy skrawek terenu pokryty zielenią stanowi istotne miejsce wypoczynku dla mieszkańców Warszawy, zwłaszcza, że sąsiaduje z rozległym parkiem o ograniczonym dostępie (bilety, ogrodzenie) w Wilanowie. Różne wizje udostępnienia i w rezultacie rozwoju rekreacji na terenie Morysina wciąż czekają na konsensus, tak aby uzgodniony ostatecznie cel ochrony mógł wpłynąć na realizację jednej, spójnej strategii rozwoju ruchu wypoczynkowego w jego granicach.

Drugim, istotnym problemem dotyczącym strategii rozwoju turystyki jest kwestia wdrażania nakreślonej wizji rozwoju. Podobnie jak w wyżej przytoczonym przykładzie i tutaj zaznacza się brak spójności w działaniach podejmowanych przez różne instytucje i organizacje. Dotyczy to przede wszystkim liniowych elementów infrastruktury turystycznej takich jak: szlaki piesze i rowerowe oraz konne, ścieżki dydaktyczne. Elementy te wdrażane są skutkiem zapisanych w strategii planów

działania, lub realizowane w wyniku wizji i pomysłów najczęściej lokalnych organizacji pozarządowych. Już wspomniany wcześniej problem wielu strategii sporządzanych dla tego samego terenu wskazywał na powstawanie niespójnych zapisów w zakresie proponowanych działań. Przykładowo na terenie jednego kompleksu leśnego szlaki mogą być proponowane przez PTTK, nadleśnictwo czy organizację pozarządową. W przypadku parku krajobrazowego zestaw tych instytucji powiększa się o zarząd parku krajobrazowego, który także ma realizować cele dydaktyczne. Nietrudno wyobrazić sobie teren szczególnie atrakcyjny turystycznie i rekreacyjnie na przykład kompleks leśny w sąsiedztwie dużego miasta (jak Mazowiecki Park Krajobrazowy), który w ramach realizacji różnych wizji rozwoju turystyki zaczyna pokrywać się siecią niezależnych szlaków, z których jeden biegnie wyłącznie po lasach – realizowany przez nadleśnictwo, drugi po terenach łąkowych – realizowany przez lokalne towarzystwo ornitologiczne, następny przecina teren biegnąc z jednego końca gminy na drugi osiągając 50 km długości (częsty przypadek wśród szlaków PTTK), a kolejne szlaki zamykają się w granicach parku krajobrazowego. Dodajmy, że każdy z nich jest inaczej oznaczony, o ile w ogóle (poza szlakami PTTK zdarza się to okazjonalnie), a większość nie jest zaznaczona na mapach turystycznych. Efektem tych wielu strategii i programów działań jest znaczący bałagan w układzie i oznaczeniu szlaków na terenie Polski (por. także Robaczyński 2006). Jeszcze większy problem pojawia się, gdy w rezultacie nakładania się wizji rozwoju następuje dublowanie tras szlaków o różnych funkcjach z różnym systemem oznaczeń. Przykładem może być Brudzeński Park Krajobrazowy, gdzie na trasie czerwonego szlaku turystycznego PTTK pieszego (ale jak wszystkie nizinne szlaki piesze z dopuszczonym ruchem rowerowym) poprowadzono szlak konny – wyznaczony przez nadleśnictwo, a jednocześnie na tym samym odcinku w okolicy Cierszewa przebiega ścieżka edukacyjna zaproponowana przez pracowników parku krajobrazowego. Z pewnością taki zestaw funkcji w obrębie jednego odcinka szlaku sprzyja eskalacji konfliktów pomiędzy użytkownikami trasy. Takie sytuacje dotyczą przede wszystkim przebiegu szlaków czy ścieżek edukacyjnych, a opisany problem można spotkać w wielu parkach krajobrazowych, ale także lasach podległych Lasom Państwowym i w obrębie innych terenów atrakcyjnych turystycznie na co często wpływają wysokie walory przyrodniczo. Problem ten pokazuje, że brakuje instrumentu, który wymusiłby uzgodnienia w zakresie proponowanych „optymalnych” rozwiązań zagospodarowania turystycznego nie tylko na etapie wdrażania, ale już na etapie przygotowywania strategii. Każdy z podmiotów zarządzających (gmina, nadleśnictwo, zarząd parku krajobrazowego) pragnie pokazać swą aktywność w tym intensywnie rozwijającym się sektorze gospodarki (turystyce) zwracając jednocześnie uwagę, że rozwój infrastruktury poniesie za sobą stworzenie nowych produktów turystycznych, przyczyni się do zwiększenia miejsc pracy poprzez rozszerzenie bazy noclegowej, gastronomicznej etc. Jednak programy działań ograniczają się zbyt często do elementów infrastruktury niewymagających na pierwszy rzut oka specjalnych nakładów – właśnie szlaków czy ścieżek edukacyjnych. Dziwnym trafem podobne sytuacje nie zdarzają się w przypadku znacznie bardziej kosztochłonnych miejsc wypoczynkowych (piknikowych), którym towarzyszą parkingi, toalety, deszczochrony, stoły etc. W innym dokumencie – strategii rozwoju gospodarczego powiatu mławowskiego – powiatu o bardzo dużym udziale terenów cennych przyrodniczo jako jedno z zadań strategicznych wymienia się co prawda koordynację działań związanych z rozwojem turystyki, rekreacji i kultury poprzez utworzenie Rady ds Turystyki ale z udziałem burmistrzów i wójtów gmin, kierowników referatów odpowiedzialnych za rozwój gmin, przedstawicieli organizacji turystycznych w powiecie i reprezentantów lokalnego środowiska biznesu turystycznego (Strategia rozwoju gospodarczego powiatu mławowskiego na lata 2001-2010). Zaznacza się w tej grupie brak reprezentantów nadleśnictw oraz leśnego kompleksu promocyjnego jak również organizacji pozarządowych o orientacji środowiskowej, a także pracowników parków krajobrazowych. Wydaje się, że urzędnicy samorządowi nie widzą potrzeby koordynacji swych działań, z tymi którzy w znacznej mierze tym środowiskiem zarządzają, lub blisko są z nim związani

mimo iż w tej samej strategii deklaruje się jako główną mocną stroną powiatu walory przyrodnicze, a za cel strategiczny rozwoju wskazuje „zwiększenie atrakcyjności turystycznej przez zachowanie walorów krajobrazu ... oraz utworzenie mazurskiego parku narodowego”.

Pytaniem, które nasuwa się wraz z przedstawionym problemem wdrażania strategii jest kwestia uwzględniania na poziomie strategii tak szczegółowych zagadnień jak przebieg nowych szlaków, czy lokalizacji miejsc wypoczynkowych. W przypadku strategii odnoszących się do powiatu lub województwa skutkuje to jak w przypadku Strategii Powiatu Gnieźnieńskiego propozycją rozbudowy już istniejącej sieci dróg rowerowych w celu cyt. „zamknięcia całego powiatu gnieźnieńskiego okalającym pierścieniem”. Trudno przewidzieć jak liczne grono rowerzystów będzie poznawało walory środowiska przyrodniczego krążąc wokół granic administracyjnych tego powiatu! Należy dodać że jeden ze szlaków rowerowych ma już długość przeszło 62 km (Lednogóra – Gniezno – Izby), a porównanie udziału rowerzystów w maratonach rowerowych o zróżnicowanych dystansach np. (12 km, 40 km, 70 km) wskazuje, że zdecydowanie najmniejsza grupa (nawet 20-krotnie) uczestniczy w tych najdłuższych.

Przedstawione paradoksy ukazują główne mankamenty dokumentów strategicznych w zakresie rozwoju turystyki przyrodniczej, ale odpowiadają za nie także wykonawcy, którzy zwykle reprezentują ekonomistów, specjalistów z zakresu doradztwa strategicznego, których znajomość turystyki zwłaszcza względem wrażliwych na przekształcenia terenów cennych przyrodniczo jest jedynie ogólna. Brak jest także realnych powiązań pomiędzy walorami środowiska przyrodniczego i terenami cennymi przyrodniczo a proponowanymi produktami turystycznymi.

Elementów, których szczególnie brakuje w strategiach związanych z rozwojem turystyki różnych szczebli administracji jest nie uwzględnianie europejskich trendów wskazujących na zmiany kierunku rozwoju turystyki na mało przekształconych antropogenicznie. Do głównych czynników wywołujących te przekształcenia należą zmiany demograficzne i społeczne w tym:

- wzrost liczby mieszkańców miast kosztem terenów wiejskich,
- wzrost długości życia,
- wzrost aktywności niepełnosprawnych,
- wzrost zróżnicowania etnicznego (Bell i in 2008).

Trendy te przekładają się na zwiększenie zapotrzebowania na tereny rekreacyjne w sąsiedztwie dużych miast i dostosowanie infrastruktury do intensywności użytkowania w tym również dla powiększającej się wśród rekreantów grupy osób starszych, ale i ludzi niepełnosprawnych lub o obniżonej sprawności np. coraz bardziej mobilne są rodziny z małymi dziećmi, ale także osoby niepełnosprawne. Elementy te nie pojawiają się w strategiach rozwoju turystyki, częściej zwracają na nie uwagę praktycy „od dołu” realizujący infrastrukturę turystyczną. Zupełnie poza zainteresowaniem władz znajdują się również zmiany etniczne, istotne już w wielu krajach Europy, które spowodowały konieczność dostosowania zagospodarowania rekreacyjnego do wymogów nowych grup etnicznych. Przykładem są miejsca wypoczynkowe w lasach pod Wiedniem, w których niezbędne jest przekształcenie miejsc piknikowych, z obiektów kameralnych z pojedynczymi stołami w „piknikowiska” na przeszło 200 osób (dostosowanie do społeczności tureckich czy kurdyjskich). Przykłady rozwiązań stosowany współcześnie w krajach UE można znaleźć w podręczniku S. Bell’a (1997, 2008).

Drugi element, który w strategiach rozwoju turystyki nie jest podnoszony to konflikty na terenach cennych przyrodniczo takie jak:

- pomiędzy grupami użytkowników – dotyczy on zwłaszcza dróg wykorzystywanych jednocześnie przez wiele grup użytkowników np. rowerzystów, pieszych i jeźdźców;
- wynikające z nadmiernego obciążenia terenów rekreantami – efekt zatłoczenia obszarów cennych przyrodniczo zwłaszcza w sąsiedztwie tzw. „hot spots” np. bram do lasu w sąsiedztwie

dużych miast, czy miejsc głównych atrakcji turystycznych np. spływ Krutynią na odcinku Krutyni – Wojnowo;

- związane z ochroną przyrody, które przejawiają się jedynie lokalnie na terenach najcenniejszych objętych wysokim reżimem ochronnym, a jednocześnie szczególnie pożądanym przez wypoczywających
- gdy na funkcje rekreacyjne nakładają się funkcje produkcyjne (por. Bell, Cieszevska, Castro 2009).

Coraz częściej także w krajach UE pojawiają się rozwiązania, które pozwalają na poziomie strategicznym rozwiązywać pojawiające się problemy z rozwojem turystyki. Dotyczy to przykładowo odrębnych regulacji prawnych dotyczących zagospodarowania lasów w obszarach metropolitalnych, czy wdrażania systemu grantów, dzięki którym właściciele lasów prywatnych realizują funkcje rekreacyjne. Zestawienie zawierające szereg dobrych przykładów takich rozwiązań jest rezultatem prac programu COST E33 Forest Recreation and Nature Tourism i zawarte na witrynie <http://costaction.org/index.php>.

Ostatni z problemów ukazujący słabości omawianych dokumentów strategicznych dotyczy diagnozy stanowiącej podstawę budowania strategii. Bowiern, od tego na ile rzetelna i realna będzie diagnoza, takiej możemy spodziewać się strategii. Dla rozwoju turystyki jednym z najbardziej charakterystycznych przykładów budzącym wątpliwość jest przytaczana jako dowód rozwoju funkcji turystycznej częstotliwość odwiedzin terenów cennych przyrodniczo. Rzadko jednak podparta jest rzeczywistym monitoringiem ruchu turystycznego, a zwykle wielkość ta jest szacowana. W rezultacie na podstawie orientacyjnych danych proponuje się rozwiązania odpowiadające natężeniu fragmentarycznie ocenionego ruchu turystycznego. O ile jednak w parkach narodowych wejście monitoruje się zwykle poprzez sprzedaż biletów, to dla pozostałych terenów cennych przyrodniczo badania takie prowadzi się okazjonalnie, a badania ankietowe, na które powołują się przygotowujący strategię obejmują próbę niewystarczającą – w najgorszych przypadkach nawet sto, dwieście osób. Informacje takie są kluczowe dla oszacowania obciążenia ruchem turystycznym, co dla terenów o znacznej wrażliwości na przekształcenia nie jest bez znaczenia.

Podsumowanie

Przykłady dokumentów strategicznych tylko wspomnianych w artykule wskazują, że wizje rozwoju turystyki nie odnoszą się do rzeczywistych potrzeb, są raczej projekcją marzeń, ale niestety skutkują podejmowaniem konkretnych działań, które w przypadku rozwoju infrastruktury zwłaszcza tej najłatwiejszej i najtańszej czyli liniowej przynoszą z jednej strony niepotrzebne oczekiwania mieszkańców – choć nikt nie udowodnił, że stworzenie kolejnego szlaku turystycznego czy ścieżki dydaktycznej zwiększy dochody gminy z turystyki, z drugiej natomiast wprowadzają równie niepotrzebny chaos wynikający z nakładających się wizji strategicznych realizowanych przez różne podmioty.

W dokumentach strategicznych brak jest odniesień odnoszących się do współczesnych trendów zmian demograficznych i społecznych, brak jest także odpowiedzi na realnie diagnozowane konflikty. Do głównych problemów zaliczyć należy niedostatek instrumentów pomagających koordynować planowanie strategiczne. Twórcom kolejnych strategii rozwoju turystyki na terenach cennych przyrodniczo, szczególnie wrażliwych na przekształcenia warto uzmysłowić konieczność koordynacji działań tak, aby wykorzystanie turystyczne walorów przyrodniczych nie tworzyło dodatkowych konfliktów.

Warto zadedykować twórcom strategii zestaw pytań pomagających taki dokument zbudować, które pomogą zniwelować problemy podniesione w przedstawionych w artykule przykładach:

- które trendy zmian demograficznych i społecznych są kluczowe dla przyszłego zagospodarowania turystycznego, zwłaszcza na terenach cennych przyrodniczo?
- które konflikty w zakresie natężenia ruchu turystycznego wymagają natychmiastowych rozwiązań?
- które niosą zagrożenia dla walorów przyrodniczych?
- czy są miejsca wymagające szczególnych rozwiązań (np. tereny o szczególnie silnej presji – wokół miast, tereny o specyficznych walorach o obniżonej pojemności turystycznej)?
- jak na terenie, który obejmujące strategia skoordynować wizje rozwoju ruchu turystycznego?

Na podstawie przeprowadzonych obserwacji można zaproponować kilka postulatów, które ograniczyłyby istniejące niekorzystne tendencje w sporządzaniu dokumentów strategicznych dla rozwoju turystyki. Po pierwsze, aby podstawą tworzenia strategii była diagnoza wykonana na podstawie rzeczywistych obserwacji, w tym realnie ocenianych potrzeb rozwoju turystyki. Po drugie, aby jednym z głównych celów każdej z omawianych strategii była koordynacja działań pomiędzy wszystkimi zarządzającymi na danym obszarze. Postulat ten odnosi się szczególnie do władz samorządowych, aby w strategiach rozwoju (gminy, powiatu) uwzględniano swoiste branżowe strategie rozwoju turystyki sporządzane dla terenów cennych przyrodniczo w tym objętych ochroną oraz lasów. Po trzecie wreszcie, w dokumentach strategicznych ukazujących kierunki działań konieczne jest odniesienie się do współczesnych trendów ujmujących zmianę modelu wypoczynku i turystyki, tak aby proponowana strategia była nie tylko kolejnym koniecznym do sporządzenia dokumentem, ale narzędziem rozwoju turystyki.

Literatura

- Bell S. 1997. Design of outdoor recreation. Taylor & Francis Spon Press, London.
- Bell i in. (red.). 2009. European forest recreation and tourism. Taylor & Francis Spon Press, London.
- Bell S. Cieszewska A. Castro J. 2009. Strategic planning of forest recreation and nature tourism. (w:) Bell i in. (red.) European forest recreation and tourism. Taylor & Francis Spon Press, London.
- Cieszewska A. 2008. Zachowanie terenów cennych przyrodniczo w kształtowaniu struktury krajobrazu na poziomie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W: Chmielewski T.J. (red.) Struktura i funkcjonowanie systemów krajobrazowych. Problemy Ekologii Krajobrazu tom XXI: 239-250.
- Kierunki Rozwoju Turystyki do 2015 roku. Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów 26 września 2008, Ministerstwo Sportu i Turystyki.
- Robaczyński W. 2006. Przegląd uwarunkowań zagospodarowania przestrzeni, zasad tworzenia i funkcjonowania szlaków turystycznych. Warszawa.
- Szpanowski P. 2006. Zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym otoczenia rezydencji wilanowskiej. (w:) Przyroda i Miasto, t. VIII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Agata Cieszewska

Katedra Architektury Krajobrazu,
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu, SGGW
agata_cieszewska@sggw.pl